

การเปลี่ยนแปลงเพื่อการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน
กรณีศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร

Transformation for the Existence of the Waterfront Community Markets along Tha Chin
River: A Case Study of Suphan Buri, Nakhon Pathom and Samut Sakhon Provinces

ดร.กฤตพร ห้าวเจริญ¹

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของตลาดชุมชนริมน้ำที่ยังคงอยู่บริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร การเปรียบเทียบรูปแบบและโครงสร้างของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน นำมาสู่บทสรุปรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ภายใต้กรอบการพัฒนายั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลเกี่ยวกับตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ภาพบันทึกประวัติศาสตร์ ภาพถ่ายทางอากาศ และแผนที่ การลงสำรวจพื้นที่และการสังเกตการณ์ โดยบันทึกลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ และลักษณะการทำกิจกรรมภายในพื้นที่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในลักษณะของคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ กิจกรรมการค้าขายและบริการ ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงประเด็นเชิงลึกเกี่ยวข้องกับองค์กรชุมชน การจัดการ และแนวทางการฟื้นฟูตลาดชุมชนริมน้ำ ตลอดจนการสนทนากลุ่มย่อย ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ทั้งผู้นำชุมชน และคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นตัวแทนสำคัญของตลาดชุมชนริมน้ำกรณีศึกษา และนำความคิดเห็นมาประยุกต์ใช้ประกอบการวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ทั้งหมด 25 แห่ง ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร มีเพียงตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี และตลาดดอนหวาย จังหวัดนครปฐม ที่เป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่ยังคงอยู่ตามเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกตัวแทน ทั้งนี้ตลาดสามชุกและตลาดดอนหวายเป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่มีรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำอย่างสมบูรณ์ โดยตลาดสามชุกและตลาดดอนหวายมีปัจจัยหลักของรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ตลาดชุมชนริมน้ำ คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่ เนื่องจากด้านพื้นที่เป็นองค์ประกอบที่สะท้อนคุณค่าโดยรวมของตลาดชุมชนริมน้ำได้เป็นอย่างดีและสามารถรับรู้ถึงความเป็นตลาดชุมชนริมน้ำได้ดีที่สุด ทั้งรูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามแนวแม่น้ำลำคลอง รูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะโดดเด่น ปรากฏให้เห็นจากรูปลักษณ์ภายนอก ปัจจัยรองคือ องค์ประกอบด้านองค์กรชุมชนและด้านการจัดการ ซึ่งตลาดชุมชนริมน้ำทั้งสองแห่งให้ความสำคัญกับลำดับปัจจัยในส่วนนี้แตกต่างกัน และปัจจัยลำดับสุดท้าย คือ องค์ประกอบด้านการเรียนรู้ ตามเงื่อนไขการคงอยู่ของรูปแบบและโครงสร้างตลาดชุมชนริมน้ำ นำมาสู่บทสรุปของรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนที่มีองค์ประกอบทางด้านพื้นที่เป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อการคงอยู่ของรูปแบบและโครงสร้างตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน รองลงมาคือ องค์ประกอบทางด้านองค์กรชุมชนและด้านการจัดการ มีความสำคัญในระดับเท่ากัน และองค์ประกอบทางด้านการเรียนรู้มีความสำคัญในระดับน้อยที่สุด อย่างไรก็ตาม รูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำจำเป็นต้องประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ทั้งด้านพื้นที่ ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ และด้านการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดตลาดชุมชนริมน้ำเพื่อการท่องเที่ยวที่มีความสามารถในการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนอย่างสมดุล ตลอดจนนำมาประยุกต์ใช้กับตลาดชุมชนริมน้ำอื่นๆ ในการวิเคราะห์และการฟื้นฟูตลาดชุมชนริมน้ำเพื่อการท่องเที่ยว ภายใต้กรอบการพัฒนายั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

คำสำคัญ: ตลาดชุมชนริมน้ำ การเปลี่ยนแปลง การคงอยู่รอด แม่น้ำท่าจีน

¹ ประธานสาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Abstract

This study examines the development of existing waterfront community markets along Tha Chin River in Suphan Buri, Nakhon Pathom and Samut Sakhon provinces. A comparative study of the form and the structure of the targeted waterfront community markets are concluded as a reason for their existence complied with sufficient economy for sustainable development. This research used qualitative methods ranging from reviewing literature, relevant research material, and history of the community markets and collecting historic and aerial photographs and maps. The research was complemented with field survey and observation of physical characteristics and community activities and in-depth interview by employing an open-ended questionnaire about life style, commercial and service activities, relationship among physical, economic, social, tradition and cultural characteristics of the community markets from the past to the present. Nonetheless, the way in which community is organized and managed together with a guideline for the community markets' rehabilitation was asked. The information was also gathered and analyzed from the focus group discussion with participants, community leaders and local residents.

The result suggests that there are only two out of twenty five community markets which are Sam Chuk market in Suphan Buri and Don Wai market in Nakhon Pathom that falls into the selection criteria, and both of them have completed form and structure of waterfront community market. The main criterion that made these two communities selected is the spatial component which is visible and reflects overall value. The spatial component includes type of settlement and its outstanding architectural style. The secondary criterion is the component of community organization and management. However, there is a different rank in this criterion given from both community markets. The last criterion is learning component. Following the existence of form and structure of the community markets, it can be concluded that the spatial component is the main factor, following by the organization and management components which are equally important, and the learning component accordingly. However, these four components together are keys to the life and existence of community market and its tourist destination. Nonetheless, these four components can be utilized in order to assess other community markets elsewhere in order to promote tourism under the sufficient economy for sustainable development.

Keywords: Waterfront Community Market Transformation Existence Tha Chin River

1. บทนำ

ตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนถือเป็นพื้นที่สะท้อนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการทางสังคมที่มนุษย์ผูกพันกับลำน้ำ โดยเริ่มจากการจอดเรือค้าขายในแหล่งชุมชน ค่อยๆ ปรับตัวเป็นตลาดนัดริมฝั่ง และเริ่มขยายตัวทั้งพื้นที่และชื่อเสียง ประกอบด้วย ร้านค้ากึ่งที่อยู่อาศัยเกิดขึ้นโดยรอบตลาด และเกิดการขยายตัวของชุมชน แต่ปัจจุบันทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำท่าจีนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จากการขยายตัวและการเติบโตของชุมชนเมืองใหญ่ค่อนข้างสูง ทำให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการสัญจรจากการสัญจรทางน้ำเป็นการสัญจรทางบก ย่อมส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงและสูญหายของรูปแบบและโครงสร้างตลาดชุมชนริมน้ำในที่สุด

การศึกษารูปแบบและโครงสร้างของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนและส่งเสริมแนวทางการพัฒนาชุมชน และให้หน่วยงานของรัฐ เอกชน และคนในชุมชนเข้าได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา ประกอบด้วย "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" และ "การพัฒนาที่ยั่งยืน" กลายเป็นฐานความคิดทางวัฒนธรรมร่วมกันของตลาดชุมชนริมแม่น้ำ ตามแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่อธิบายถึง การเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนของสังคมไทยจากสังคมดั้งเดิมที่มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย มีการผลิตเพื่อยังชีพสำหรับบริโภคใช้สอยในครัวเรือนเป็นเศรษฐกิจพื้นฐาน รวมถึงความสัมพันธ์ระบบเครือข่าย การแบ่งปันการผลิต และการพึ่งพาอาศัยกัน (พรชัย เจดามาน, 2557) ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นวิธีการในการทำงานที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความสามารถในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยมีหลักการในการเปลี่ยนแปลงแบบบูรณาการระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและสภาพแวดล้อม (ณรัชชกร ศรีทอง, 2556) เป็นรูปแบบการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยที่ไม่ส่งผลกระทบต่อคนรุ่นหลัง จากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กรทางสังคมเพื่อแสดงความคิดเห็น การกำหนดทิศทางการวางแผนการพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อสมาชิกในชุมชน ภายใต้รากฐานของวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อม นอกจากนี้แนวคิดดังกล่าวเทียบได้กับแนวทางการพัฒนาตามแนวพระราชดำริตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ที่เป็นแนวคิดในการพัฒนาที่มุ่งเน้นการพึ่งตนเอง และความพอเพียงเป็นหลักสำคัญในทุกๆระดับ (เสรี พงศ์พิศ, 2550: 10) ดังนั้น เมื่อความเป็นตลาดชุมชนริมแม่น้ำเริ่มล่มสลาย และถูกแทนที่ด้วยความเป็นเมือง จึงนำมาสู่การศึกษาถึงการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของตลาดชุมชนริมแม่น้ำ ตลอดจนการจัดการของตลาดชุมชนริมแม่น้ำจากกลุ่มทางสังคมที่มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง มีจิตสำนึกและกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์กันและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในลักษณะของเครือข่าย ภายใต้กรอบวัฒนธรรมเดียวกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน โดยการนำแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชุมชนที่เกิดขึ้นจากการสร้างพลังทางสังคมที่ประสานกันในลักษณะพหุภาคี เช่น ภาครัฐ องค์กรชุมชน นักวิชาการ และเอกชน เพื่อใช้ในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาตลาดชุมชนริมแม่น้ำ โดยการยึดพื้นที่เป็นหลักและใช้องค์กรชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา การใช้กิจกรรมของชุมชนเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และการจัดการ (เสรี พงศ์พิศ, 2550: 38)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงแบบจำลองรูปแบบและโครงสร้างของตลาดชุมชนริมแม่น้ำที่ยังคงอยู่บริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ผ่านรูปแบบและโครงสร้างของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมแม่น้ำ โดยมีวัตถุประสงค์ครั้งนี้เพื่อศึกษาพัฒนาการของตลาดชุมชนริมแม่น้ำที่ยังคงอยู่บริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร การเปรียบเทียบรูปแบบและโครงสร้างของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน นำมาสู่บทสรุปรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ภายใต้กรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

2. วิธีการวิจัย เครื่องมือวิจัย และระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระดับ คือ 1. ระดับพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำท่าจีน เพื่อศึกษาพัฒนาการและการคัดเลือกตลาดชุมชนริมแม่น้ำกรณีศึกษา และ 2. ระดับพื้นที่กรณีศึกษา เพื่ออธิบายรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมแม่น้ำกรณีศึกษาบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ภายใต้การพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ขั้นตอนและวิธีวิจัย ประกอบด้วย 1) การศึกษาทบทวนวรรณกรรม แนวคิด เอกสารและงานวิจัย 2) การสร้างกรอบแนวคิด 3) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงพื้นที่ 4) การพิจารณาคัดเลือกตลาดชุมชนริมแม่น้ำกรณีศึกษา 5) การวิเคราะห์รูปแบบและโครงสร้างของตลาดชุมชนริมแม่น้ำกรณีศึกษาบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในเชิงลึก 6) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมแม่น้ำกรณีศึกษาบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน และ 7) การสรุปแบบจำลองรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ภายใต้กรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

โดยในการศึกษาได้ทำการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับตลาดชุมชนริมน้ำ ที่อธิบายถึงองค์ประกอบของตลาดชุมชนริมน้ำ ทั้ง 4 องค์ประกอบหลัก (พจนานุกรม, 2546: 178-179) คือ 1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ สามารถแบ่งออกได้เป็น 1) องค์ประกอบทางกายภาพ ได้แก่ บริบทที่ตั้ง โครงสร้างชุมชน สถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ มุมมอง การใช้ประโยชน์ และการถือครอง และ 2) องค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ ได้แก่ ระบบกิจกรรม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม 2. องค์ประกอบด้านองค์การชุมชน คือ อุดมการณ์ วัตถุประสงค์ โครงสร้างองค์กร และวัฒนธรรมองค์กร 3. องค์ประกอบด้านการจัดการ คือ กระบวนการจัดการ องค์การชุมชน และแผนงานโครงการ และ 4. องค์ประกอบด้านการเรียนรู้ คือ แนวทางการฟื้นฟูกระบวนการฟื้นฟู การเปลี่ยนแปลง และแนวทางการฟื้นฟูในอนาคต ซึ่งองค์ประกอบหลักทั้ง 4 องค์ประกอบนี้มีส่วนเกี่ยวข้องและสนับสนุนให้ตลาดชุมชนริมน้ำมีรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ได้ ภายใต้กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นจึงทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำมาวิเคราะห์ตลาดชุมชนริมน้ำเพิ่มเติม ในส่วนของการพัฒนาตลาดชุมชนริมน้ำที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นใหม่ โดยการรวมกลุ่มกันเพื่อแสดงความคิดเห็นและกำหนดทิศทางการวางแผนเพื่อตอบสนองต่อคนในตลาดชุมชนริมน้ำ ภายใต้วัฒนธรรม ทรัพยากรทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมของตลาดชุมชนริมน้ำ

เครื่องมือในการวิจัยที่เหมาะสมกับความแตกต่างกันของแต่ละวัตถุประสงค์ในการวิจัย เริ่มต้นจากการลงสำรวจพื้นที่ และการสังเกตการณ์ โดยบันทึกลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ และลักษณะการทำกิจกรรมภายในพื้นที่ การสัมภาษณ์บุคคลทั่วไปและบุคคลสำคัญในลักษณะของคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ กิจกรรมการค้าขายและบริการ ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงประเด็นในเชิงลึกเกี่ยวกับองค์การชุมชน การจัดการ และแนวทางการฟื้นฟูตลาดชุมชนริมน้ำ ตลอดจนการสนทนากลุ่ม โดยการวิเคราะห์และพิจารณาผ่านแบบประเมินความสำคัญโครงสร้างและรูปแบบของตลาดชุมชนริมน้ำกรณีศึกษาบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนแต่ละแห่ง ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ทั้งผู้นำชุมชน คนในท้องถิ่น รวมประมาณ 4-5 คน และนำความคิดเห็นดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ประกอบการวิเคราะห์รูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน

3. ผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่ พบว่า ตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร มีทั้งหมด 25 แห่ง ซึ่งแต่ละตลาดมีบริบทที่แตกต่างกัน โดยนำเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกตัวแทนของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ตามประเด็นรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำ อันมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้ง 4 ด้าน คือ 1) ด้านพื้นที่ ประเมินจากสภาพของพื้นที่ ลักษณะของกลุ่มอาคารเรือนแถวไม้ ความโดดเด่นของสถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ กิจกรรมการค้าขาย และลักษณะความสำคัญทางประวัติศาสตร์ 2) ด้านองค์การชุมชน เป็นแนวคิดการรวมกลุ่มของคนภายในตลาดชุมชนริมน้ำหรือเครื่องมือส่งเสริมการมีส่วนร่วมและสามารถตอบสนองความต้องการของคนภายในตลาดชุมชนริมน้ำได้ 3) ด้านการจัดการ เป็นกระบวนการดำเนินการที่ทำให้กลุ่มบุคคลในองค์กรเข้ามาทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน และ 4) ด้านการเรียนรู้ เป็นการศึกษาลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรม จากตัวชี้วัดของเกณฑ์การพิจารณาข้างต้น นำมาสู่การคัดเลือกตลาดชุมชนริมน้ำที่มีองค์ประกอบครบทั้ง 4 ด้าน และได้บทสรุปของตลาดชุมชนริมน้ำกรณีศึกษา คือ ตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี และตลาดดอนหวาย จังหวัดนครปฐม (ตารางที่ 1) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 1 การพิจารณาคัดเลือกตลาดชุมชนริมแม่น้ำกรณีศึกษาบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน

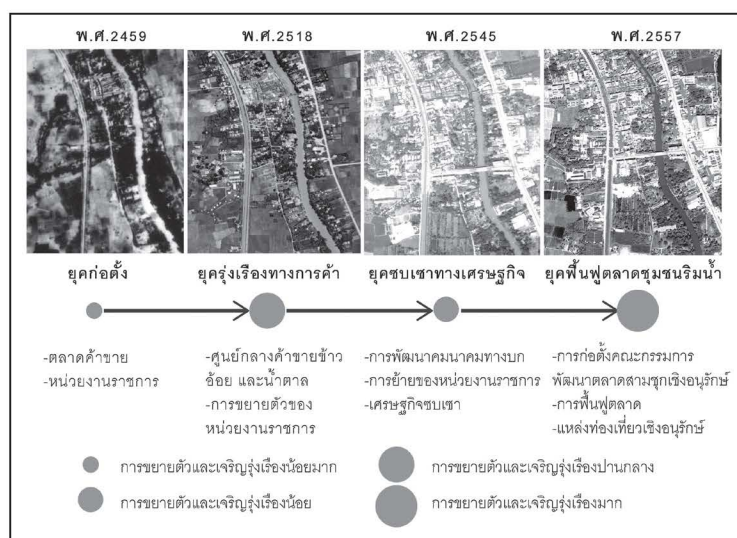
ลำดับความสำคัญ		(1)										(2)						(3)		(4)		กรณีศึกษา				
องค์ประกอบ		องค์ประกอบด้านพื้นที่										องค์ประกอบด้านองค์กรชุมชน						องค์ประกอบด้านการจัดการ		องค์ประกอบด้านการเรียนรู้						
		ทางกายภาพ					ไม่ใช้กายภาพ																			
เกณฑ์การคัดเลือกตลาดชุมชนริมน้ำกรณีศึกษา		บริเวณที่ตั้ง	โครงสร้างชุมชน	สถาปัตยกรรมที่โดดเด่น	ภูมิทัศน์และระบบนิเวศ	ความสวยงามของชุมชน	การใช้งานและประโยชน์ใช้สอย	การถือครอง	ระบบกิจกรรม	ลักษณะทางเศรษฐกิจ	ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม	อุดมการณ์ การกิจ วัตถุประสงค์	ผู้นำ	โครงสร้างองค์กร	วัฒนธรรมองค์กรและกฎระเบียบ	การสื่อสารและการมีส่วนร่วม	ผลประโยชน์และกิจกรรม	กระบวนการจัดการ	องค์ประกอบชุมชนในการจัดการ	แผนงานและโครงการที่เกี่ยวข้อง	แนวทางการฟื้นฟู		กระบวนการในการฟื้นฟู	การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น	แนวทางการฟื้นฟูในอนาคต	
1. ตลาดท่าช้าง		●	●	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	ตลาดสามชุก	
2. ตลาดสามชุก		●	●	●	●	●	●	●	○	○	○	○	●	●	○	●	●	●	●	○	●	●	●	●		
3. ตลาดบางขวาง		●	●	●	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
4. ตลาดวังหีบ		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
5. ตลาดศรีประจันต์		●	●	●	●	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
6. ตลาดบ้านกว้าง		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
7. ตลาดโพธิ์พระยา		●	●	●	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○		
8. ตลาดเก้าห้อง		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
9. ตลาดบางปลา		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
10. ตลาดคอวัง		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
11. ตลาดบ้านสุค		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
12. ตลาดบางแม่หม้าย		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
13. ตลาดบางลี่		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
14. ตลาดบางซอ		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
15. ตลาดบางสาม		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
16. ตลาดบางหลวง		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
17. ตลาดบางเลน		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
18. ตลาดรางกระทุ่ม		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
19. ตลาดห้วยพลู		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
20. ตลาดจี่วราย		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
21. ตลาดท่านา		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
22. ตลาดใหม่		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
23. ตลาดสามพราน		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
24. ตลาดคอนหวาย		●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		ตลาดคอนหวาย
25. ตลาดกระทุ่มแบน		●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		

ที่มา: ผู้วิจัย, 2557.

3.1 รูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

ตลาดสามชุกมีการพัฒนาขึ้นเป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่มีความสำคัญในการแลกเปลี่ยนสินค้าของผู้คนภายในท้องถิ่นอำเภอสามชุกและละแวกใกล้เคียง จุดสำคัญของการก่อตั้งตลาดสามชุกจนก่อตัวเป็นย่านการค้า คือ เป็นพื้นที่บรรจบของเส้นทางการสัญจร ทั้งเส้นทางเกวียน และเส้นทางน้ำของแม่น้ำท่าจีน ตลาดสามชุกจึงกลายเป็นที่รู้จักทั่วไปในการเป็นแหล่งการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า ทั้งนี้สามารถแบ่งช่วงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของตลาดสามชุก ได้เป็น 4 ช่วงเวลา คือ ยุคก่อตั้งของตลาดสามชุก (พ.ศ. 2460 – พ.ศ. 2488) เป็นยุคที่ตลาดสามชุกเริ่มค้าขายจากทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม และอยู่ใกล้กับสถานที่ราชการ เริ่มมีการบุกเบิกพื้นที่เพื่อทำการเกษตร รวมถึงมีการสร้างจวนอาคารเรือนแถวไม้บริเวณซอย 1 ซอย 2 และซอย 3 บริเวณริมแม่น้ำท่าเทียบเรือ การสร้างศาลเจ้าพ่อหลักเมือง โดยผู้คนติดต่อค้าขายกันอาศัยการสัญจรทางเรือ ยุครุ่งเรืองทางการค้า (พ.ศ. 2489 – พ.ศ. 2520) ตลาดสามชุกมีความเจริญรุ่งเรืองจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนจีนเพื่ออยู่อาศัยและทำมาหากินประกอบอาชีพใหม่ๆ การสัญจรทางน้ำสะดวกและมีระบบชลประทานที่เอื้อต่อการผลิตภาคเกษตรกรรม ระบบโครงข่ายการสัญจรทางน้ำคึกคัก ทำให้ตลาดสามชุกเกิดการขยายตัวอาคารเรือนแถวไม้ออกไปอย่างต่อเนื่อง ตามการเปรียบเทียบภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2495 และ พ.ศ. 2518 (รูปที่ 1) ยุคซบเซาของสภาวะทางเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2521- พ.ศ. 2543) มีนโยบายพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและโครงการคมนาคมทางบก โดยการตัดถนนเข้าไปในท้องถิ่น

เพื่อกระจายความเจริญ การคมนาคมทางน้ำเริ่มลดบทบาทลง ตลาดสามชุกจึงซบเซาลงตามลำดับ และยุคฟื้นฟูตลาดสามชุก (พ.ศ. 2543 – พ.ศ. 2557) เป็นยุคที่มีผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนร่วมกับผู้คนภายในตลาดสามชุกก่อตั้ง “คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์” ขึ้น เพื่อเป็นตัวแทนในการประสานระหว่างภาครัฐและผู้คนในตลาดสามชุกในการหาหรือแนวทางการแก้ไขปัญหาการรื้อถอนตลาดสามชุก ต่อมาเมื่อมีมติให้อนุรักษ์ตลาดสามชุกไว้เป็นมรดกและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจของตลาด เมื่อพิจารณาการขยายตัวของตลาดสามชุกใน พ.ศ. 2545 ซึ่งเป็นช่วงที่ตลาดสามชุกเริ่มมีการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ของมูลนิธิชุมชนไท พบว่าตลาดสามชุกเป็นที่รู้จักในฐานะแหล่งท่องเที่ยวตลาดชุมชนริมแม่น้ำที่สำคัญระดับประเทศก่อให้เกิดการขยายตัวทางการค้าเป็นอย่างมากดังปรากฏในปัจจุบัน

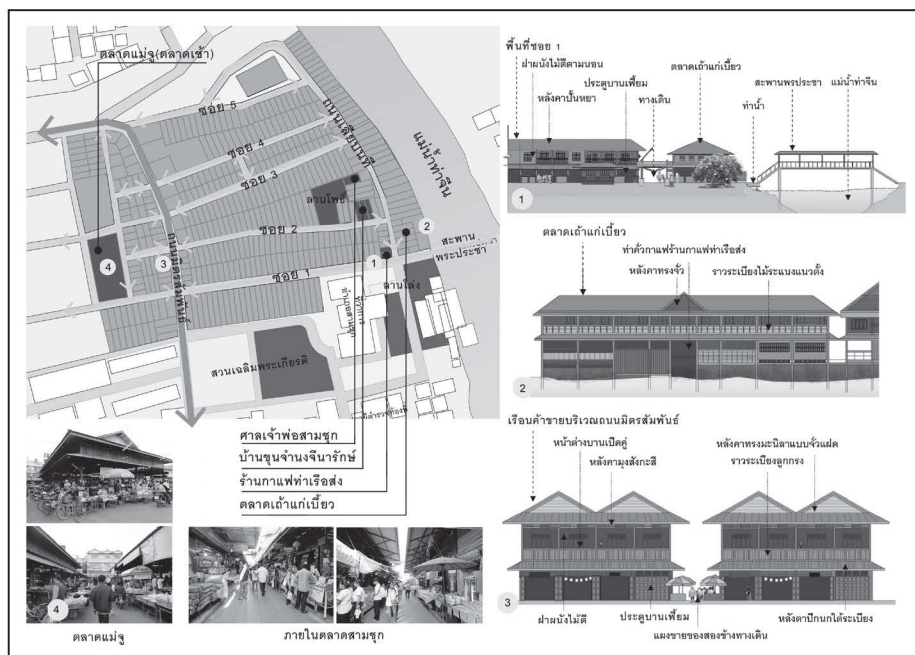
รูปที่ 1 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและโครงสร้างของตลาดสามชุก, ผู้วิจัย 2557.

องค์ประกอบทางด้านพื้นที่ ตลาดสามชุกเป็นตลาดเก่าแก่ประจำอำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี กลุ่มอาคารเรือนแถวไม้ที่เป็นร้านค้าและที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่ ตั้งเรียงรายเป็นชอยอยู่บริเวณริมแม่น้ำท่าจีนทางฝั่งตะวันตก อยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลตำบลสามชุก อำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี ตลาดสามชุกมีลักษณะโดดเด่นที่สะท้อนเอกลักษณ์ของตลาดชุมชนริมน้ำในอดีต ทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมอันเกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมไทยและจีน โครงสร้างของชุมชน ระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่ภายในตลาดสามชุก ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสานอย่างลงตัวในตลาดสามชุก ตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ของตลาดสามชุกตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่าจีนแม่น้ำท่าจีน อันสะท้อนความสมดุลและความสมบูรณ์ของธรรมชาติกับอาคารบ้านเรือนร้านค้าบริเวณริมแม่น้ำ ก่อให้เกิดลักษณะความสำคัญของมุมมอง การวางตัวของกลุ่มอาคารเรือนแถวไม้บริเวณริมแม่น้ำท่าจีน (รูปที่ 2) เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยและร้านค้า ทั้งรูปแบบการกระจุกตัวที่วางตัวของอาคารเรือนแถวไม้โดยรอบตลาดและรูปแบบการเรียงตัวอาคารหันหน้าหรือหันหลังตามแนวยาวเกาะติดแม่น้ำท่าจีน รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของตลาดสามชุกเป็นแบบกลุ่ม (Cluster Settlement) (รูปที่ 2) สอดคล้องกับแนวคิดการเลือกที่ตั้งของ Leong and Morgan โดยตลาดสามชุกมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่สัมพันธ์กับปัจจัยทางธรรมชาติ คือแม่น้ำท่าจีน และมีลักษณะของระบบตาราง (Grid) โดยการแบ่งพื้นที่กลุ่มอาคารตามระบบทางสัญจร ย่านกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในตลาดสามชุกมีความหลากหลายและซ้อนทับกันในรูปแบบของการดำเนินชีวิต โดยพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทางการค้าผสมผสานกลมกลืนกัน กลุ่มอาคารเรือนแถวไม้ที่ค้าขายถือเป็นพื้นที่หลักที่ผู้ค้าใช้เป็นพื้นที่อยู่อาศัยประกอบกันไป พื้นที่อยู่อาศัยในรูปแบบพื้นที่จัดสรรทั้งในรูปแบบบ้านพักอาศัยเดี่ยวหรือบ้านแถว ขยายตัวออกไปในฝั่งตรงข้ามของถนนเลียบคลองชลประทาน ดังนั้นตลาดสามชุกจึงมีพื้นที่การค้าและพื้นที่อยู่อาศัยเสมือนเป็นหนึ่งเดียวกันอย่างแยกออกมิได้ ตลาดสามชุกมีที่ว่างและพื้นที่

ใช้สอยที่เกิดจากความต้องการใช้สอยพื้นที่อย่างคุ้มค่าของผู้นคนภายในตลาด ได้แก่ พื้นที่ตลาดเช้า พื้นที่สวนเฉลิมพระเกียรติ พื้นที่ลานโล่งหน้าว่าการอำเภอ พื้นที่ลานโพธิ์ พื้นที่ถนนเลียบบนที่ พื้นที่ร้านค้าแพท่าเรือส่ง พื้นที่บ้านขุนจำนจันจักษ์ และพื้นที่ศาลเจ้าพ่อสามชุก เป็นต้น (รูปที่ 2)

สำหรับที่พักอาศัยภายในตลาดสามชุก (รูปที่ 2) มีลักษณะเริ่มต้นของรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นที่ริมน้ำภาคกลาง มีท่าเรือขนถ่ายสินค้าและขึ้นลงของผู้คนที่มาเทียบท่า อาคารเรือนแถวไม้ที่มีการผสมผสานกับเรือนเครื่องผูก ก่อสร้างเป็นแถวยาวต่อเนื่องสูง 2 ชั้น ชั้นล่างเปิดโล่งเพื่อใช้เป็นพื้นที่เก็บของและค้าขาย จำแนกได้ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มเรือนค้าขายแบบเรือนแถวยาวต่อเนื่องกัน กลุ่มเรือนค้าขายแบบเรือนเดี่ยว กลุ่มเรือนค้าขายแบบเรือนตลาดสด และกลุ่มเรือนแบบพักอาศัย ส่วนการถือครองที่ดินในตลาดสามชุก จำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ 1) ที่ดินราชพัสดุบริเวณซอย 1 ซอย 2 และซอยเลียบบนที่เป็นกรรมสิทธิ์ของกรมธนารักษ์ และ 2) ที่ดินเอกชน บริเวณซอย 3 ซอย 4 และซอย 5 เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง

โดยตลาดสามชุกเป็นพื้นที่ทางการค้าที่หลากหลาย คุณลักษณะแต่ละซอยมีความแตกต่างกัน คือ **พื้นที่ซอย 1** ค้าขายเกี่ยวกับสินค้าอุปโภคบริโภคโดยทั่วไป คล้ายคลึงกับห้างสรรพสินค้าที่มีผู้คนเดินพลุกพล่าน **พื้นที่ซอย 2** การค้าขายมีความเฉพาะมากขึ้น ทั้งร้านเสริมความงาม โรงแรม ศูนย์ประชาสัมพันธ์ ลานกิจกรรม และผลิตภัณฑ์พื้นถิ่น และซอย 2 เป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มผู้สูงอายุและบางร้านเปิดให้บริการ **พื้นที่ซอย 3** เป็นกลุ่มร้านขายทอง ร้านอุปกรณ์ไฟฟ้า และเครื่องมืออุปกรณ์ของใช้มีราคา **พื้นที่ซอย 4** เป็นร้านขายสินค้าเครื่องนุ่งห่มหรือผ้า คล้ายย่านพาหุรัดในกรุงเทพมหานคร และ**พื้นที่ซอย 5** มีร้านค้าเปิดอยู่ประปราย การที่ในแต่ละซอยมีประเภทการค้าขายสินค้าที่คล้ายคลึงกันจนสามารถจัดเป็นคุณลักษณะเฉพาะของซอยนั้นๆ ส่วนหนึ่งมาจากการสืบทอดแนวคิดและวิถีชีวิตด้านการค้าสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจของตลาดสามชุกอยู่ในเกณฑ์การขายตัวอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เป็นผลจากการรวมตัวของชุมชนเพื่ออนุรักษ์อาคารบ้านเรือน ร้านค้าเก่าแก่และฟื้นฟูขนบธรรมเนียมดั้งเดิมของตลาดสามชุก ตลอดจนได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำจังหวัดสุพรรณบุรี ในรูปแบบของตลาดเชิงอนุรักษ์หรือตลาดชุมชนริมน้ำเก่าแก่ ทำให้ตลาดสามชุกกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง ปัจจุบันนักท่องเที่ยวเริ่มให้ความสนใจต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และรู้จักตลาดชุมชนริมน้ำแห่งนี้ผ่านสื่อมากขึ้น ประกอบกับตลาดสามชุกเป็นตลาดที่มีเอกลักษณ์และความโดดเด่นเฉพาะตัว ทั้งเชิงสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมและด้านอาหารการกิน จึงดึงดูดนักท่องเที่ยวจากภายนอกอย่างต่อเนื่อง

รูปที่ 2 พื้นที่ของตลาดสามชุก, ผู้วิจัย 2557.

ลักษณะทางสังคมของตลาดสามชุกมีการพึ่งพาอาศัยกัน มีความผูกพันและเอื้ออาทรต่อกัน สะท้อนถึงความเป็นภาคภูมิใจในพื้นที่ และความผูกพันต่อพื้นที่ของผู้คนภายในตลาดสามชุก เรื่องราวและชีวิตชีวาของกิจกรรมตั้งแต่ในอดีตของตลาด ปัจจุบันกลายเป็นเรื่องราวที่สานความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันได้อย่างชัดเจน อันเป็นผลลัพธ์ที่เป็นกลไกในการผลักดันจากระบบครอบครัวของคนภายในตลาดสามชุก ทำให้เกิดรูปแบบกิจการค้าขายและกระบวนการผลิตเป็นแบบต้นตำรับและพื้นถิ่น รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่ภายในตลาดสามชุกเป็นเครื่องยืนยันรากฐานการอยู่ในพื้นที่อย่างเข้มแข็ง ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ตลาดสามชุกเป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่มีความอบอุ่นภายในพื้นที่

องค์ประกอบทางด้านองค์กรชุมชน จากการจุดประกายให้ผู้คนภายในตลาดสามชุกเห็นถึงคุณค่าความเป็นตลาดชุมชนริมน้ำเก่าแก่ให้ผู้คนภายในตลาดสามชุกร่วมกันอนุรักษ์อาคารเรือนแถวไม้เก่า โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อเป็นแกนนำในการดำเนินงาน เรียกว่า “คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์” เป้าหมายการทำงาน คือ การทำความเจริญและพลิกฟื้นเศรษฐกิจของตลาดสามชุก โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อปรับปรุงฟื้นฟูให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและสะอาด 2) เพื่อนำภูมิปัญญาของตลาดสามชุกมาเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จัก ซึ่งเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจภายใน และ 3) เพื่ออนุรักษ์สภาพแวดล้อมความเป็นอยู่แบบเดิมให้คนรุ่นหลังได้รู้จัก และร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาตลาดสามชุกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

โครงสร้างขององค์กรชุมชนภายในตลาดสามชุกเป็นโครงสร้างแบบแนวนอน มีวัตถุประสงค์ชัดเจนกำหนดบทบาทหน้าที่ของหัวหน้าและสมาชิกตามกฎหมายเกณฑ์ที่แน่นอน ลักษณะกิจกรรม อำนาจในการตัดสินใจใช้เป็นกระบวนการของกลุ่ม อย่างไรก็ตามองค์กรชุมชนของตลาดสามชุกเกิดขึ้นจากการรวมตัวของคนที่มีความตั้งใจมาร่วมกันทำงาน จึงมีความสัมพันธ์ส่วนตัวแบบพี่น้องมากกว่าการยึดถือแนวปฏิบัติตามโครงสร้างขององค์กร

องค์ประกอบทางการจัดการ กระบวนการจัดการของตลาดสามชุกแบ่งออกเป็นประเด็นต่างๆ คือ 1) การดูแลภาพรวมของตลาดสามชุก ทั้งพื้นที่ส่วนกลางของตลาด การดูแลความสะอาด สถานที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ห้องน้ำ และศูนย์กลางการประสานงานให้แก่นักท่องเที่ยว ฯลฯ 2) การบริหารจัดการร้านค้า ซึ่งส่วนใหญ่อาคารบ้านเรือนและร้านค้าภายในตลาดสามชุกเป็นเจ้าของบ้านหรือญาติพี่น้องเป็นผู้ทำการค้าขาย จึงให้ความร่วมมือและเต็มใจในการทำตามข้อกำหนดกฎระเบียบของตลาด 3) การบริหารทางการเงิน

องค์ประกอบทางการเรียนรู้ ทางคณะกรรมการตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์มีแนวทางในการฟื้นฟูตลาดสามชุกบนพื้นฐานของลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของตลาดสามชุกภายใต้บทบาทของชุมชนในการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืน ตามวาทกรรมการพัฒนา (Discourse of Development) และแนวทางในการฟื้นฟูตลาดสามชุก 8 ก. คือ แกนนำ กลุ่มก้อน กัลยาณมิตร กองทุน การบริหารจัดการ การเรียนรู้ การสื่อสารและการสนับสนุน กระบวนการในการฟื้นฟูตลาดสามชุกเป็นกระบวนการที่ระดมความคิดและกำลังคนจากภายในตลาดสามชุก ซึ่งประกอบด้วยผู้นำและการมีส่วนร่วมของชุมชนตามเป้าหมายของชุมชนที่ต้องการฟื้นฟูสถานะทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำ และการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ในบริเวณเดิมได้อย่างมีความสุข บนพื้นฐานความสามัคคีภายในชุมชน การแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ การสร้างกลไกการทำงาน การศึกษาดูงาน การร่วมเวทีสนทนา การวิเคราะห์ชุมชน การจัดเวทีประชาคม การวางแผนการดำเนินงาน การปฏิบัติตามแผนงาน การขยายผลการดำเนินงาน การขยายเครือข่าย การขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง การติดตามและประเมินผล และการสรุปบทเรียน

ตลาดสามชุกถือเป็นตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนที่ยังคงอยู่ได้หลังจากที่ได้รับการฟื้นฟูเพื่อการท่องเที่ยว และเป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่มีรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำครบทั้ง 4 ด้าน ตามลำดับโดยองค์ประกอบทางด้านพื้นที่ถือเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้รูปแบบและโครงสร้างของตลาดสามชุกยังคงอยู่ ทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้ริมน้ำ กิจกรรมการค้าขายริมน้ำ และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ปัจจัยรองลงมา คือ องค์ประกอบทางด้านองค์กรชุมชน ที่มีผู้นำแบบผสมผสานระหว่างผู้นำทางความคิด ผู้นำประยุกต์ และผู้นำบารมี รวมถึงโครงสร้างขององค์กรชุมชนแบบแนวนอน ซึ่งเน้นการกำหนดบทบาทหน้าที่ของหัวหน้าและสมาชิกอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามองค์กรชุมชนตลาดสามชุกเกิดขึ้นจากการรวมตัวด้วยความตั้งใจมาทำงานร่วมกัน จึงมีความสัมพันธ์แบบฉันทันพี่น้องมากกว่าการยึดถือแนวทางปฏิบัติ

ตามโครงสร้างขององค์กร รวมถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสูงที่มีกลไกการมีส่วนร่วมการจัดการ ทั้งการร่วมคิด การร่วมวิเคราะห์ การวางแผน การปฏิบัติงาน การประเมินผล และการร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งองค์กรชุมชนถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ตลาดสามชุกเกิดการพัฒนาย้อย่างยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้วย รวมถึงองค์ประกอบทางด้านการจัดการ ที่เกี่ยวกับการจัดตั้งคณะกรรมการทำงานและการฟื้นฟูภูมิปัญญา และสุดท้าย องค์ประกอบทางด้านการเรียนรู้ (รูปที่ 3) ทั้งนี้รูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดสามชุกจำเป็นต้องประกอบด้วยองค์ประกอบให้ครบทั้ง 4 องค์ประกอบดังที่ได้กล่าวข้างต้น หากขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไปนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงและการสูญหายของรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดสามชุก

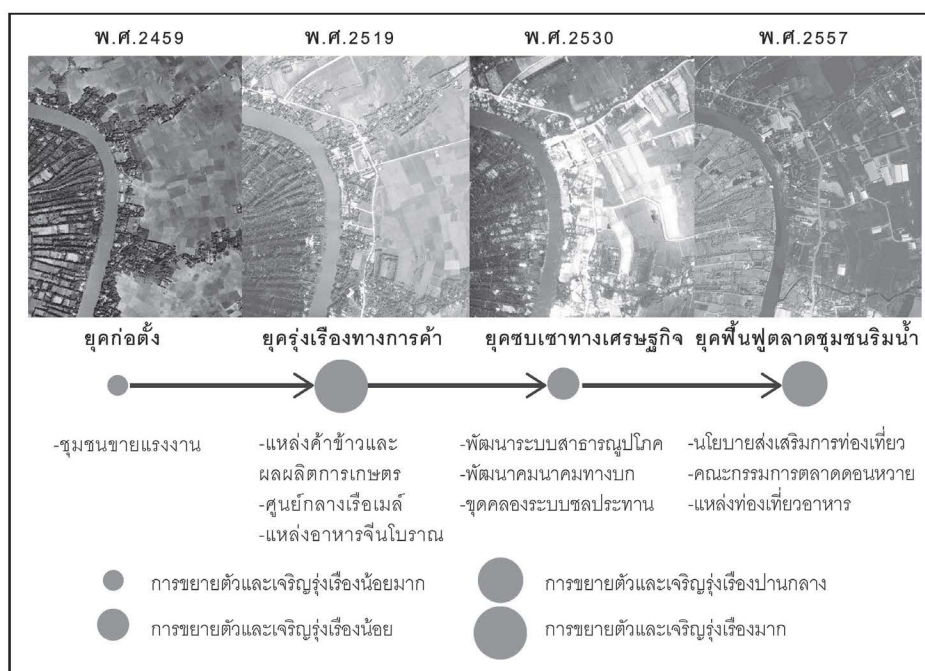

รูปที่ 3 รูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดสามชุก, ผู้วิจัย 2557.

3.2 รูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดดอนหวาย จังหวัดนครปฐม

ตลาดดอนหวายเป็นตลาดชุมชนริมแม่น้ำเก่าแก่ เดิมเป็นที่ตั้งของโรงหีบอ้อยซึ่งเจ้าของที่ดินเป็นคนจีน ภายหลังได้ยกที่ดินของตนเพื่อสร้างวัดโคกหวาย (วัดคงคารามดอนหวายในปัจจุบัน) ขึ้น (สุริยะ หินเมืองเก่า, 2545) ตลาดดอนหวายตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งทำนา ทำสวน และจับปลา รวมถึงตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณริมแม่น้ำลำคลองเพื่อความสะดวกในการใช้น้ำทำสวนส้มโอ สวนหมาก สวนมะพร้าว เมื่อแม่น้ำลำคลองกลายเป็นเส้นทางสัญจรหลักในการคมนาคมติดต่อระหว่างกัน ทำให้เกิดหมู่บ้านริมแม่น้ำหรือบริเวณปากคลองกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นเป็นทางผ่านไปมาของหมู่บ้าน จนกระทั่งกลายเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าบริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน ซึ่งเห็นได้จากตลาดชุมชนริมแม่น้ำและโกดังสินค้าที่ยังคงเหลือร่องรอยให้เห็นอยู่ ทั้งนี้สามารถแบ่งช่วงพัฒนาการของตลาดดอนหวายได้ 4 ช่วงเวลา คือ ยุคก่อตั้งของตลาดดอนหวาย (พ.ศ. 2468 – พ.ศ. 2500) กลุ่มแรกที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มกุลิรับจ้างแรงงานตามโรงหีบอ้อย โรงสี โรงน้ำแข็ง และลูกจ้างชาวนา ชาวสวนของกลุ่มคนไทยเจ้าของพื้นที่ ตลาดดอนหวายจึงกลายเป็นที่รู้จักเกี่ยวกับแหล่งที่อยู่อาศัยและค้าขายที่ เรียกว่า "ชุมชนขายแรงงาน" (สวัสดิ์ นิ่มอนงค์, สัมภาษณ์ 2557) จนกลายเป็นตลาดขายแรงงานขนาดใหญ่บริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ลักษณะของตลาดดอนหวายเป็นแบบพื้นถิ่น มีทุ่งนาและสวนผลไม้รายล้อมรอบบริเวณพื้นที่ตลาดและวัดคงคารามดอนหวาย มีร้านค้าเป็นเรือนแถวไม้วางเรียงตัวอาคารยาวขนานกับริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน (รูปที่ 4) เรือนแถวไม้หันเข้าหากัน มีทางเดินกลาง มีหลังคาคลุมทางเดิน ลักษณะของตลาดยังไม่คึกคักมาก ยุครุ่งเรืองทางการค้าของตลาดดอนหวาย (พ.ศ. 2501–พ.ศ. 2520) ศูนย์กลางการค้าขายบริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน และศูนย์กลางคมนาคมทางเรือเมลันสงที่เจริญรุ่งเรือง จากแหล่งที่มีบทบาทการค้าขายแรงงานก่อให้เกิดกลไกทางการค้า ทั้งฐานะของผู้ผลิตทางการเกษตร และผู้ค้าขายอาหารคาวหวานและกลุ่มผู้บริโภค โดยกลุ่มคนจีนมีความสามารถในการปรุงอาหารจีนโบราณขาย

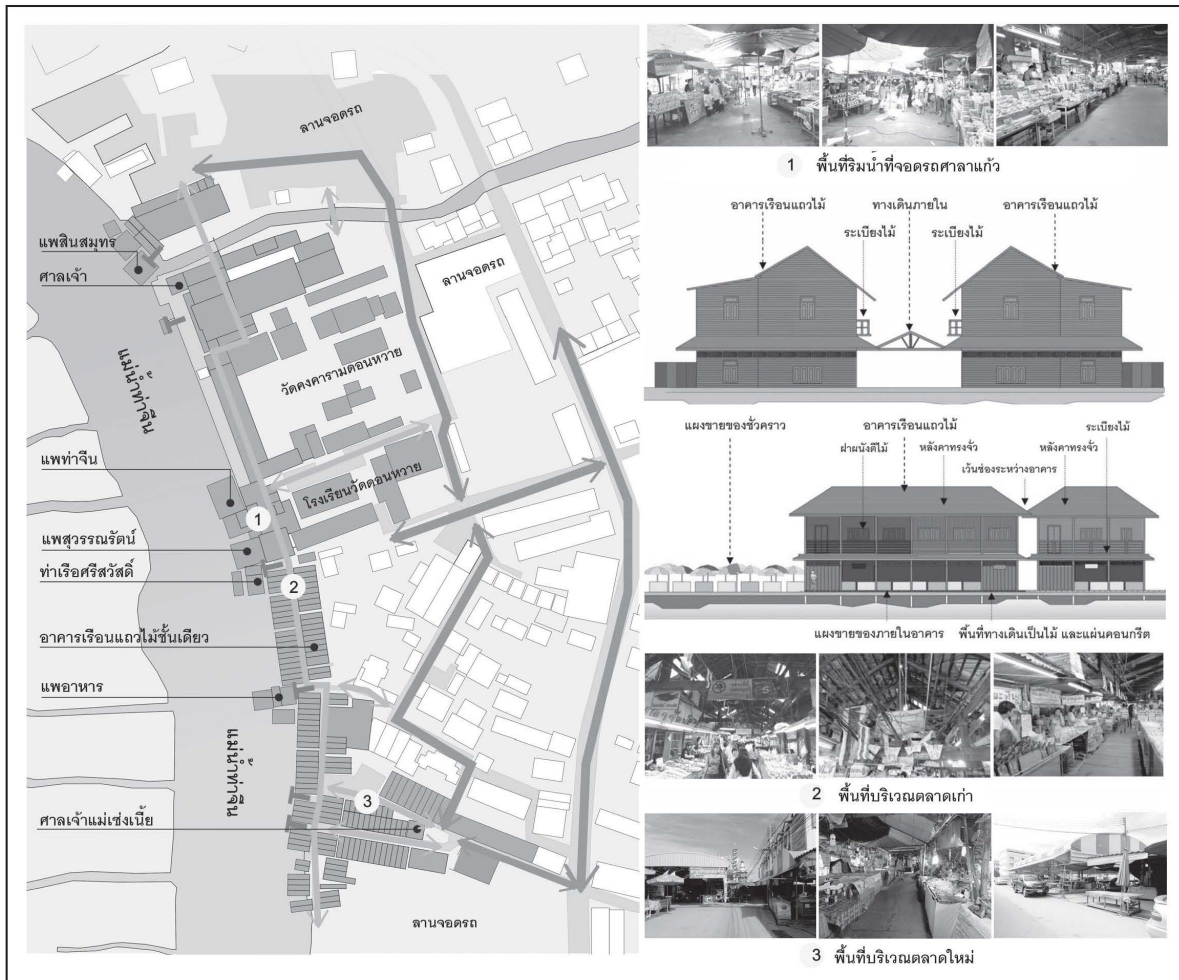
ประกอบกับเป็นแหล่งซื้อขายเครื่องมือ อุปกรณ์อุปโภคบริโภคสำหรับกลุ่มแรงงานภาคเกษตร การสัญจรทางเรือที่คึกคัก และตลาดค้าไปด้วยเรือขนาดใหญ่เล็ก พ.ศ. 2520 ตลาดดอนหวายขยายตัวการค้าข้าวและผลผลิตทางการเกษตรอย่างต่อเนื่อง **ยุคชบเซาของสภาวะทางเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2521 – พ.ศ. 2540)** นโยบายพัฒนาสาธารณูปโภค การขุดคลองชลประทาน และการตัดถนนเข้าไปสู่ท้องถิ่น เพื่อกระจายความเจริญเข้าสู่ชุมชน การคมนาคมทางน้ำจึงลดบทบาทมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรม กลายเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรม แรงงานภาคเกษตรกรรมเริ่มลดน้อยลง และ **ยุคฟื้นฟูตลาดดอนหวาย (พ.ศ. 2541 – พ.ศ. 2557)** นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นเป็นหัวใจหลักในการพัฒนาฟื้นฟูเศรษฐกิจ เล็งเห็นให้ตลาดดอนหวายเป็นตลาดชุมชนริมน้ำเก่าแก่ที่พ่อค้าแม่ค้าดั้งเดิมมีฝีมือการทำอาหาร จึงมีนโยบายประชาสัมพันธ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

รูปที่ 4 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและโครงสร้างของตลาดดอนหวาย, ผู้วิจัย 2557.

องค์ประกอบทางด้านพื้นที่ ตลาดดอนหวายเป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่เกิดขึ้นบริเวณข้างวัดคงคารามดอนหวาย พื้นที่หมู่ที่ 5 ตำบลบางกระทีก อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม บริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ โดยมีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่านบริเวณหมู่บ้าน มีลำคลองธรรมชาติส่งน้ำเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรม ตามสภาพภูมิศาสตร์ดังกล่าวทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีเหมาะสมแก่การเพาะปลูกประเภทการทำนา การทำสวนผลไม้ และการเลี้ยงสัตว์ บรรยาการร่มรื่นยังคงสภาพความเป็นธรรมชาติของตลาดชุมชนริมน้ำ มีทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้บริเวณริมแม่น้ำดังเช่นในอดีต การค้าขายของฝากและขนมแบบไทยๆ นอกจากนี้ยังมีอาหารของคนจีนแบบโบราณที่มีฝีมือการปรุงที่สืบทอดมาในการทำอาหารจากภูมิปัญญาของกลุ่มคนจีนที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมแม่น้ำท่าจีน การวางตัวของกลุ่มอาคารเรือนแถวไม้และอาคารขนาดใหญ่ขนานกับแม่น้ำท่าจีน และมีส่วนหนึ่งวางตัวอาคารเรือนแถวตั้งฉากกับแม่น้ำท่าจีน ตัวอาคารหัวหน้าเข้าหากัน มีช่องทางเดินตรงกลางเพื่อทำกิจกรรมการค้าขาย รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของตลาดดอนหวายเป็นแบบแนวยาวตามแนวเส้นทางคมนาคม (Linear Settlement) ตามแนวคิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ที่พิจารณาจากรูปร่างและความสัมพันธ์กับปัจจัยการเลือกที่ตั้งของ Leong and Morgan ที่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางธรรมชาติ เส้นทางเดินภายในตลาด ดอนหวายเป็นเส้นทางยาวตลอดแนวตลาดดอนหวายเชื่อมต่อกันภายในอาคารขนาดใหญ่และอาคารเรือนแถวไม้ โดยที่มีร้านค้าขายตลอดสองฝั่งทางเดิน (รูปที่ 5)

ทั้งนี้รูปแบบสถาปัตยกรรมตามลักษณะพิเศษในแต่ละกลุ่มแบ่งได้เป็น 5 รูปแบบ คือ กลุ่มเรือนค้าขายแบบอาคารเรือนแถวไม้ กลุ่มเรือนค้าขายแบบโครงสร้างขนาดใหญ่ กลุ่มเรือนค้าขายแบบอาคารพาณิชย์คอนกรีตเสริมเหล็ก กลุ่มเรือนค้าขายแบบแผงลอยหรือร้านค้าชั่วคราว และกลุ่มเรือนค้าขายแบบแพ ลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารของตลาดดอนหวายส่วนใหญ่เป็นการใช้ประโยชน์อาคารเพื่อการค้าและพักอาศัย โดยร้านค้าภายในตลาดดอนหวายสามารถแบ่งออกตามประเภทสินค้าพื้นที่และลักษณะของอาคารได้ 3 พื้นที่ คือ 1) พื้นที่ริมน้ำที่จอดรถศาลาแก้ว 2) พื้นที่บริเวณตลาดเก่า และ 3) บริเวณตลาดใหม่

รูปที่ 5 พื้นที่ของตลาดดอนหวาย, ผู้วิจัย 2557.

ตลาดดอนหวายเป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่ได้เปรียบเชิงทรัพยากร เนื่องจากมีสินค้าทางการเกษตรจากสวนหรือสินค้าในเชิงความรู้ทักษะซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่นการประกอบธุรกิจชุมชนออกเป็น 2 ประเภท คือ 1. ธุรกิจด้านการบริการ ได้แก่ การบริการแพอาหาร และการบริการเรือท่องเที่ยว เป็นต้น 2. ธุรกิจด้านสินค้า ซึ่งพบว่าสินค้าส่วนใหญ่มาจากผลผลิตภายในตลาดดอนหวาย ลักษณะทางสังคมของตลาดดอนหวายส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีนที่อยู่ร่วมกันมาตั้งแต่ในอดีตจนทำให้เกิดความผูกพันฉันท์พี่น้อง มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ตลาดเก่า ส่วนพื้นที่บริเวณวัดส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าที่มาจากต่างถิ่นมาเช่าพื้นที่ทางวัดเพื่อทำการค้า ลักษณะทางสังคมจึงไม่มีความผูกพันกับพื้นที่เทียบเท่ากับกลุ่มคนที่อยู่มาตั้งแต่ดั้งเดิมอย่างพื้นที่ตลาดเก่า

องค์ประกอบทางด้านองค์กรชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการตลาดดอนหวายเพื่อแก้ไขปัญหาที่ตามมาในระหว่างการเจริญเติบโตและการพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วของตลาดดอนหวาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับร้านค้า การเงิน รายได้ ผลประโยชน์ สินค้าและการผลิตสินค้า รวมถึงปัญหาทางด้านอาคารสถานที่ต่างๆ ตามโครงสร้างการบริหาร และจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตลาดดอนหวายเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการตลาดดอนหวาย ได้แก่ การจัดตลาดดอนหวาย ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย การกำหนดประเภทสินค้า การควบคุมคุณภาพสินค้า การกำหนดราคาสินค้าที่นำมาจำหน่ายให้แก่ นักท่องเที่ยวหรือผู้บริโภคทั่วไป การส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน การกำหนดคุณและโทษของพ่อค้าแม่ค้า ที่กระทำความผิดระเบียบ การประชุมปรึกษาหารือหรือดำเนินการปรับปรุงตลาดดอนหวาย

องค์ประกอบทางการจัดการ การบริหารจัดการของคณะกรรมการตลาดดอนหวายที่ดูแลในแต่ละด้าน ประกอบด้วย 1. การจัดการด้านบุคลากร 2. ด้านการประชาสัมพันธ์ 3. การบริหารจัดการด้านพื้นที่ และ 4. การบริหารจัดการ ทางด้านการเงิน รวมถึงการจัดการการมีส่วนร่วมของชุมชนออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1. ความร่วมมือของชุมชนด้วยการ คืนทุนกลับสู่สังคม ได้แก่ การทำนุบำรุง พัฒนาวัดดอนหวาย การพัฒนาโรงเรียน การพัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เป็นต้น 2. การกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์ การอยู่ร่วมกันของคณะกรรมการตลาดดอนหวาย เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบของชุมชน ได้แก่ การกำหนดพื้นที่ขายและการจ่ายค่าเช่าพื้นที่ การดูแลจัดเก็บขยะและการจ่ายค่ากำจัดขยะมูลฝอย และ 3. การกำหนด ประเภทสินค้าและการควบคุมคุณภาพของสินค้าที่ขาย

องค์ประกอบทางการเรียนรู้ กระบวนการในการฟื้นฟูตลาดดอนหวายเริ่มต้นจากผู้นำของตลาด คือ กำนันใหญ่และคณะกรรมการตลาดดอนหวายที่มีความมุ่งมั่น มีวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการสามารถนำพาชุมชนไปสู่ความสำเร็จได้ ที่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ชุมชนอื่นๆ ในการดำเนินกิจกรรมทางการค้าภายในตลาดดอนหวายได้เป็นอย่างดี ประกอบกับการนำหลักการและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

จากองค์ประกอบในด้านต่างๆ ในข้างต้น ตลาดดอนหวายถือเป็นตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนที่ยังคง อยู่ได้หลังจากที่ได้รับการฟื้นฟูเพื่อการท่องเที่ยวเช่นเดียวกับตลาดสามชุก โดยมีรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาด ชุมชนริมน้ำที่ประกอบด้วย 1. องค์ประกอบทางด้านพื้นที่ ซึ่งถือเป็นปัจจัยหลักที่สะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของตลาดดอนหวายได้เป็นอย่างดี ทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้แบบพื้นถิ่นที่เอื้อต่อ การใช้พื้นที่และลักษณะกิจกรรมการค้าขายริมน้ำที่มีมาแต่อดีต และปรากฏดังในปัจจุบัน นอกจากนี้ตลาดดอนหวายยังเป็น สถานที่ท่องเที่ยวและแหล่งบริโภคอาหารคาวและขนมไทยที่สำคัญแห่งหนึ่ง ปัจจัยรองลงมา คือ 2. องค์ประกอบทางการ จัดการ ทั้งการดูแลสถานที่ การควบคุมราคาสินค้า และส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยคณะกรรมการตลาดดอนหวายได้ให้ ความสำคัญเรื่องการจัดการในตลาดดอนหวาย เพื่อให้ตลาดดอนหวายกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยว ได้อย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของพื้นที่ 3. องค์ประกอบทางด้านองค์กรชุมชน มีลักษณะ ของผู้นำแบบผสมผสานและโครงสร้างองค์กรชุมชนแบบแนวนอนเช่นเดียวกับตลาดสามชุกโดยการเน้นการมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจของผู้คนภายในตลาดดอนหวาย และ 4. องค์ประกอบทางการเรียนรู้ โดยเน้นการพัฒนาความสามารถของบุคลากร ให้มีคุณภาพ รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อรองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ดังนั้นรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดดอนหวายทั้ง 4 องค์ประกอบ จึงมีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจาก ทั้งด้านพื้นที่ ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ และการเรียนรู้เป็นองค์ประกอบที่เกื้อหนุนกันและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา อย่างยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่คนในชุมชนเป็นผู้กระทำการด้วยตนเอง อย่างเป็นองค์รวม โดยการพัฒนาที่ไม่ทำลายโอกาสความสามารถและอนาคตของคนรุ่นต่อไป ซึ่งเรียกได้ว่า การพัฒนาอย่าง ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่ตรงตามความต้องการทั้งคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นหลัง การควบคุมการใช้ทรัพยากร การกระจายประโยชน์ ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมถึงเมื่อคนในชุมชนเกิดการเรียนรู้และมี ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของตนเอง ย่อมทำให้มีระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่มั่นคงตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นหากขาด องค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดดอนหวาย (รูปที่ 6)

รูปที่ 6 รูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดดอนหวาย, ผู้วิจัย 2557.

4. การอภิปรายผล การวิเคราะห์และสรุป ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยข้างต้นนำมาสู่บทสรุปของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและโครงสร้างของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ที่สะท้อนถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและโครงสร้างของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ประกอบด้วย ปัจจัยสำคัญจากภายนอก 2 ประการ คือ 1) การพัฒนาระบบถนน ถือเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ลายองค์ประกอบหลักของตลาดชุมชนริมน้ำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสูญหายไปมากที่สุด โดยเฉพาะการลดบทบาทความสำคัญของระบบโครงข่ายลำน้ำ อันส่งผลต่อเนื่องไปสู่การเปลี่ยนแปลงของวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน รวมถึงมีผลต่อรูปแบบโครงสร้างของการตั้งถิ่นฐานของตลาดชุมชนริมน้ำ จากการตั้งถิ่นฐานริมน้ำมีการขยายตัวของชุมชนไปอยู่บริเวณริมถนนมากขึ้น ซึ่งจะเกิดโอกาสในการขยายตัวของชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่และเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อรูปแบบและโครงสร้างการตั้งถิ่นฐานของตลาดชุมชนริมน้ำ เมื่อตลาดชุมชนริมน้ำนั้นมีลักษณะของความเป็นเมืองมากกว่า และ 2) การจัดการทรัพยากรน้ำ ก่อให้เกิดการทำลายความสมดุลของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในระบบโครงข่ายน้ำ อันส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตและระบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามมา ปรากฏการณ์ทางสังคมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง และมีความเป็นพลวัตที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นลักษณะของระบบสังคมต่างๆ เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ระบบการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ และขนบธรรมเนียม เป็นต้น ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคม

จากปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้น นำมาสู่ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำ ซึ่งได้จากการศึกษารูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี และตลาดดอนหวาย จังหวัดนครปฐม ตลาดชุมชนริมน้ำกรณีศึกษาทั้ง 2 แห่ง มีรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ที่คล้ายคลึงกัน โดยมี องค์ประกอบทางด้านพื้นที่ เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ตลาดสามชุกและตลาดดอนหวายยังคงอยู่ เนื่องจากด้านพื้นที่เป็นองค์ประกอบที่สะท้อนคุณค่าโดยรวมของตลาดชุมชนริมน้ำได้เป็นอย่างดีและสามารถรับรู้ถึงความเป็นตลาดชุมชนริมน้ำได้ดีที่สุด ทั้งรูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามแนวแม่น้ำลำคลอง รูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะโดดเด่น ปรากฏให้เห็นจากรูปลักษณ์ภายนอก และพื้นที่ว่างภายใน รูปแบบสถาปัตยกรรมที่สามารถอ้างอิงเกี่ยวกับยุคสมัยของการก่อสร้าง และความสำคัญของตลาดชุมชน รวมถึงระบบกิจกรรมดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจสังคมในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่สำคัญที่ถือเป็นปัจจัยรองที่มีผลต่อรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำ คือ องค์ประกอบด้านองค์กรชุมชน และองค์ประกอบด้านการจัดการ ถือเป็นองค์ประกอบที่มีค่าน้ำหนักของความสำคัญในระดับที่เท่าเทียมกัน เนื่องจากทั้งสองด้านเป็นส่วนที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน ส่วนใหญ่การฟื้นฟูตลาดชุมชนริมน้ำริมน้ำ

ในปัจจุบันที่มีรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่นั้น ย่อมเกิดขึ้นจากองค์กรชุมชนอันเป็นแนวคิดการรวมกลุ่มของคนภายในตลาดชุมชนริมน้ำที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนภายในตลาดชุมชนริมน้ำได้ รวมถึงการเป็นส่วนหนึ่งในองค์ประกอบด้านการจัดการ เช่น องค์กรชุมชนที่มีกระบวนการจัดการตลาดชุมชนริมน้ำร่วมกับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ตามหน้าที่ดูแลและจัดหาผลประโยชน์ที่กำหนดไว้ ฯลฯ ดังนั้นองค์ประกอบด้านองค์กรชุมชนและด้านการเรียนรู้จึงมีความจำเป็นเท่าเทียมกัน และปัจจัยลำดับสุดท้าย คือ **องค์ประกอบด้านการเรียนรู้** ซึ่งเป็นการศึกษาจากลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ระบบการจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนภายในชุมชนกับนักท่องเที่ยว รวมถึงการสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของคนภายในชุมชนและนักท่องเที่ยว โดยสาเหตุหลักของปัญหาที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยว จึงนำมาสู่การศึกษาแนวทางในการฟื้นฟู กระบวนการในการฟื้นฟู การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และแนวทางในการฟื้นฟูตลาดชุมชนริมน้ำในอนาคต จากปัจจัยดังกล่าวจึงนำมาสู่บทสรุปแบบจำลองรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ที่ประกอบด้วย ด้านพื้นที่ ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ และด้านการเรียนรู้ (รูปที่ 7)

รูปที่ 7 แบบจำลองรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน, ผู้วิจัย 2557.

นอกจากนี้แบบจำลองรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับตลาดชุมชนริมน้ำอื่นๆ ในการวิเคราะห์และวางแผนการพัฒนาตลาดชุมชนริมน้ำ โดยอาศัยหลักการของการฟื้นฟูเพื่อการท่องเที่ยว ภายใต้กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นวิธีการในการทำงานที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความสามารถในการพัฒนาชุมชนของตนเอง มีหลักการในการเปลี่ยนแปลงแบบบูรณาการระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม เพื่อตอบสนองต่อความต้องการในปัจจุบัน โดยที่ไม่ส่งผลกระทบต่อคนรุ่นหลัง มุ่งเน้นการพึ่งตนเองและความพอเพียงเป็นหลักสำคัญตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง จากแบบจำลองรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนดังกล่าวสามารถนำไปกำหนดทิศทางการวางแผนพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อสมาชิกชุมชน ภายใต้รากฐานของวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมได้ ทั้งนี้เพื่อการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุนสนับสนุนการวิจัย จากกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2557 ภายใต้ "ทุนวิจัยทั่วไป" ตามสัญญาเลขที่ ทป 2/19/2557

เอกสารอ้างอิง

- ณรัชชอร์ ศรีทอง. แนวคิด หลักการ และการปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์. 2556.
- นุกูล ชมพูนิช. วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา. 2540.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (เอกสารอัดสำเนา). 2542.
- พจนา สวนศรี. คู่มือการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. 2546.
- พรชัย เจดามาน. เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. [ออนไลน์]. 2556. แหล่งที่มา: <http://www.oknation.net/blog/jedaman/2013/02/18/entry-1>. [18 กันยายน 2557]
- สุริยะ หินเมืองเก่า. เอกสารองค์การบริหารส่วนตำบลบางกระทีก. นครปฐม. 2545.
- เสรี พงศ์พิศ. เศรษฐกิจพอเพียงเกิดได้ ถ้าใจปรารถนา. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์. 2550.
- อมรวิทย์ นาคกรทรรพ และคณะ. การศึกษาในวิถีชุมชน: การสังเคราะห์ประสบการณ์ในชุดโครงการวิจัยด้านการศึกษากับชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). 2551. หน้า 16.
- Doxiadis, C.A. **Anthropolic: City for human development**. Ney York: Norton. 1974.
- Leong, G. C. and Morgan, G. **Human and economy geography**. London: Oxford University press. 1982.